

Chapter: 12

Q.1	रिकाम्या जागा भरा.	3
1	आम्लारीतील प्रमुख घटक ..... आहे.	
Ans	आम्लारीतील प्रमुख घटक हायड्रॉक्साइड आयन (OH^-) आहे.	
2	आम्लातील प्रमुख घटक ..... आहे.	
Ans	आम्लातील प्रमुख घटक हायड्रोजन आयन (H^+) आहे.	
3	टार्टरिक हे ..... आम्ल आहे.	
Ans	टार्टरिक हे नैसर्गिक / सेंद्रीय आम्ल आहे.	
Q.2	चूक की बरोबर ते लिहा.	4
1	क्षारांमुळे धातूचे क्षरण होते.	
Ans	चूक - क्षार सामान्यपणे उदासिन असतात.	
2	क्षार उदासीन असतात.	
Ans	क्षार उदासीन असतात. - बरोबर	
3	मीठ आम्लधर्मी आहे.	
Ans	चूक - मीठ उदासिन आहे.	
4	धातूंची ऑक्साइड सामान्यतः आम्लधर्मी असतात.	
Ans	धातूंची ऑक्साइड सामान्यतः आम्लधर्मी असतात - चूक	
Q.3	एका वाक्यात उत्तरे लिहा	3
1	एका खडकाच्या नमुन्यावर लिंबाचा रस पिळताच तो फसफसतो आणि त्यात निर्माण होणाऱ्या वायूने चुन्याची निवळी पांढरी बनते. खडकात कोणत्या प्रकारचे संयुग आहे?	
Ans	खडकात कार्बोनेट प्रकारचे संयुग आहे.	
2	क्लोराइड क्षार मिळवण्यास कोणते आम्ल वापरले पाहिजे?	
Ans	क्लोराइड क्षार मिळवण्यास हायड्रोक्लोरिक आम्ल वापरले पाहिजे.	
3	प्रयोगशाळेतील एका अभिक्रियाकारकाच्या बाटलीवरची चिठ्ठी खराब झाली. त्या बाटलीतील द्रव्य आम्ल आहे की नाही हे तुम्ही कसे शोधून काढाल?	
Ans	बाटलीतील द्रव्य आम्ल आहे की नाही हे शोधण्यासाठी दर्शकांचा वापर करता येतो. दर्शक आम्ल किंवा आम्लारीच्या संपर्काने स्वतःचा रंग बदलतात. लिटमस कागद - मुख्यत्वे लिटमस कागद दर्शक म्हणून वापरला जातो. i. निळा लिटमस कागद आम्लात बुडविल्यावर तांबडा होतो. तांबडा लिटमस कागद आम्लात बुडविल्यावर तांबडाच राहतो. ii. मिथिल ऑरेंज - हा दर्शक आम्लामध्ये गुलाबी, तर आम्लारीमध्ये पिवळा होतो.	
Q.4	नाव / रेणूसूत्र लिहा.	6
1	NH_4OH	
Ans	NH_4OH - अमोनियम हायड्रॉक्साइड	
2	NaOH	

Ans NaOH - सोडिअम हायड्रॉक्साइड / कॉस्टिक सोडा

3 H_2SO_4

Ans H_2SO_4 - सल्फ्युरिक आम्ल

4 KOH

Ans KOH - पोटॅशियम हायड्रॉक्साइड / पोटॅश

5 HCl

Ans HCl - हायड्रोक्लोरिक आम्ल

6 $Ca(OH)_2$

Ans $Ca(OH)_2$ - कॅल्शियम हायड्रॉक्साइड / चुन्याची निवळी

Q.5 फरक स्पष्ट करा.

1 आम्ल व आम्लारी.

Ans

आम्ल	आम्लारी
आम्लाची चव आंबट असते.	आम्लारीची चव कडवट असते.
आम्लामध्ये निळा लिटमस कागद तांबडा होतो.	आम्लारीमध्ये तांबडा लिटमस कागद निळा होतो.
आम्लाच्या रेणूत हायड्रोजन आयन (H^+) हा मुख्य घटक असतो.	आम्लारीमध्ये हायड्रॉक्साइड आयन (OH^-) हा मुख्य घटक असतो.
सामान्यतः अधातूंची ऑक्साइड आम्लधर्मी असतात.	सामान्यतः धातूंची ऑक्साइड आम्लारीधर्मी असतात.

Q.6 उत्तरे स्पष्टीकरणासह लिहिणे.

1 उदासिनीकरणातून कोणते पदार्थ तयार होतात?

Ans आम्ल व आम्लारीच्या रासायनिक अभिक्रियेला उदासिनीकरण म्हणतात. उदासिनीकरणातून क्षार व पाणी हे पदार्थ तयार होतात.

2 सारणी / तक्ता पूर्ण करा.

पुढील पदार्थांचे आम्लधर्मी, आम्लारीधर्मी व उदासीन या गटांत वर्गीकरण करा.

HCl, NaCl, MgO, KCl, CaO, H_2SO_4 , HNO_3 , H_2O , Na_2CO_3

Ans

आम्लधर्मी	आम्लारीधर्मी	उदासीन
HCl	MgO	NaCl
H_2SO_4	CaO	KCl
HNO_3	Na_2CO_3	H_2O

3 सारणी / तक्ता पूर्ण करा.

पदार्थ / स्रोत	आम्ले (नैसर्गिक / सेंद्रीय)
i) व्हिनेगर	.....
ii) संत्रे	.....
iii) चिंच	.....
iv) टोमॅटो	.....
v) दही	.....
vi) लिंबू	.....

Ans

पदार्थ / स्रोत	आम्ले (नैसर्गिक / सेंद्रीय)
i) व्हिनेगर	ऑसिटिक आम्ल
ii) संत्रे	सायट्रिक आम्ल
iii) चिंच	टार्टरिक आम्ल
iv) टोमॅटो	ऑक्सॅलिक आम्ल
v) दही	लॅक्टिक आम्ल
vi) लिंबू	सायट्रिक आम्ल

4 आम्लाचे औद्योगिक उपयोग कोणते?

Ans आम्लाचे औद्योगिक उपयोग पुढीलप्रमाणे आहेत

- रासायनिक खतांच्या उत्पादनात आम्ले वापरली जातात.
- तेलाच्या शुद्धीकरण प्रक्रियेत आम्लांचा वापर होतो.
- औषधी द्रव्ये, रंग, स्फोटक द्रव्ये यांच्या निर्मितीत आम्लांचा वापर होतो.
- लाकडाच्या लगद्यापासून पांढराशुभ्र कागद बनविण्याकरिता आम्ल वापरतात.

5 दर्शकावर मिठाचा परिणाम का होत नाही?

Ans मीठ हे क्षार असल्यामुळे ते आम्ल किंवा आम्लारी नाही. ते उदासिन आहे. म्हणून दर्शकाचा रंग मीठाच्या संपर्कात बदलत नाही.

6 सारणी / तक्ता पूर्ण करा.

खाली दिलेली द्रावणे आम्ल की आम्लारी ते ओळखा.

द्रावण	दर्शकात झालेला बदल	आम्ल/आम्लारी
लिटमस	फिनाॅल्फ्थॅलिनमिथिल ऑरेंज	
i. --	बदल नाही.	---
ii. --	नारंगी रंग बदलून लाल झाला.	---
iii. लाल लिटमस निळा झाला.	---	---

द्रावण	दर्शकात झालेला बदल	आम्ल/आम्लारी
लिटमस	फिनाॅल्फ्थॅलिनमिथिल ऑरेंज	
i. --	बदल नाही.	आम्ल
ii. --	नारंगी रंग बदलून लाल झाला.	आम्ल
iii. लाल लिटमस निळा झाला.	---	आम्लारी

Q.7 प्रश्नाचे उत्तर विस्तृत स्वरूपात लिहिणे.

1 सल्फ्युरिक आम्लाला रासायनिक उद्योगधंद्यात सर्वात जास्त महत्त्व का आहे?

- Ans**
- संहत सल्फ्युरिक आम्ल निर्जलीकारक व ऑक्सिडीकारक आहे.
  - विरल सल्फ्युरिक आम्ल बॅटरी (विद्युत घट) मध्येही वापरतात.
  - विरल सल्फ्युरिक आम्लाची कार्बोनेटशी अभिक्रिया होऊन CO₂ वायू मुक्त होतो.
  - सल्फ्युरिक आम्ल सुपरफॉस्फेट, अमोनियम सल्फेट ही खते बनविण्याकरिता वापरतात.
  - सल्फ्युरिक आम्ल रंग, औषधे, स्फोटके बनविण्याकरिता वापरतात. अशी अनेक उत्पादने बनविण्याकरिता सल्फ्युरिक आम्लाचा वापर होतो. म्हणून सल्फ्युरिक आम्लाला रासायनिक उद्योगधंद्यात सर्वात जास्त महत्त्व आहे.

2 आम्लाचे गुणधर्म व आम्लाचे उपयोग स्पष्ट करा.

Ans आम्लाचे गुणधर्म:

- आम्लाची चव आंबट असते.
- आम्लाच्या रेणूत हायड्रोजन आयन (H⁺) हा मुख्य घटक असतो.
- आम्लाची धातूशी अभिक्रिया होऊन हायड्रोजन वायू निर्माण होतो.
- आम्लाची कार्बोनेटशी अभिक्रिया होऊन CO₂ वायू मुक्त होतो.
- आम्लामुळे निळा लिटमस कागद तांबडा होतो.

आम्लाचे उपयोग:

- आम्ले रासायनिक खतांच्या उत्पादनात वापरली जातात.
- आम्ले तेलाच्या शुद्धीकरण प्रक्रियेत, औषधी द्रव्ये, रंग द्रव्ये, स्फोटक द्रव्ये तयार करण्याच्या प्रक्रियेत वापरतात.
- आम्ले लाकडाच्या लगद्यापासून पांढराशुभ्र कागद बनविण्याकरिता वापरतात.
- हायड्रोक्लोरिक आम्ल वेगवेगळे क्लोराइड क्षार बनविण्याकरिता वापरतात.
- विरल सल्फ्युरिक आम्ल बॅटरी (विद्युत घट) मध्ये वापरतात.
- विरल हायड्रोक्लोरिक आम्ल पाणी जंतुविरहित करण्याकरिता वापरतात.